

Kielitietoisuuden huomioiminen maantieteen opetuksessa

Kielitietoisuus tarkoittaa eri kielten ja kielitaitojen tiedostamista, arvostamista ja hyödyntämistä. **Kielitietoisessa opetuksessa** opettaja ymmärtää kielen roolin oppimisessa ja ottaa luokan kieliympäristön ja oman kielen käyttönsä huomioon. Kielitietoista on olla tietoinen kielestä ja kielistä, niiden rajoitteista ja mahdollisuuksista, ja silti osata hyödyntää niitä. Kielitietoisuudessa 'kielellä' tarkoitetaan monenlaisia eri kieliä: kansalliskieliä (suomi, viro, arabia), opettajan ja oppijoiden käyttämää kieltä, oppiaineen kieltä ja koulun kieltä.

Oppiaineen kielellä on iso merkitys kielitietoisessa opetuksessa, sillä opettaja toimii yhtä lailla oppiaineen kielen kuin sisällönkin opettajana. Onkin tärkeää, että opettaja hahmottaa oppiaineen kielen erityispiirteet ja ottaa ne huomioon opetuksessaan. Oppiaineen kieli kattaa sanaston lisäksi myös tieteenalalle tyypilliset ilmaisut ja rakenteet.

Maantiede on hyvin käsiterikas oppiaine. Käsitteitä tarvitaan mm. nimeämiseen, kuvailuun, selittämiseen ja analysoimiseen. Uusien käsitteiden lisäksi opettajalle tutultakin tuntuvat sanat voivat olla oppijoille vieraita esimerkiksi heikomman opetuskielen osaamisen takia tai jos he eivät vain ole törmänneet niihin aiemmin. Vieraita sanoja voivat olla esimerkiksi suo, niemi, valtio, vähentyä, purkautua ja voimistua. Kun uusia käsitteitä esitellään muiden käsitteiden avulla, onkin oltava tarkkana siinä, etteivät selittävätkin sanat ole tuntemattomia – tai jos ovat, täytyy nekin selittää. Mahdollisten vaikeiden, vieraiden sanojen paikantaminen ja huomioiminen opetuksessa on yksi esimerkki kielitietoisesta opetuksesta.

Opetuksesta voi tehdä kielitietoisempaa monin eri tavoin. Kielitietoista on sellainen toiminta, jossa pureudutaan juuri kieleen itseensä, sekä sellainen toiminta, jossa kielen tueksi tarjotaan muutakin syötettä, kuten kuvia. Lisäksi erilaiset yhdessä tehtävät kieleilyt ja merkitysten pohtiminen voivat olla kielitietoisia toimintatapoja. Kielitietoinen opetus on hyödyksi sekä opetuskieltä toisena kielenä puhuville oppijoille että sitä ensikielenään puhuville. Kielitietoinen opetus selkeyttää opetusta, monipuolistaa opetussyötettä ja nostaa oppijoiden kieliresursseja arvoon ja käyttöön.

Erilaisia keinoja kielitietoisempaan opetukseen

Monikielinen materiaali

- Monisteet
- Sanalistat/käsitekartat
- Internet
- Julisteet ym. luokassa

Tekstin käsittely yhdessä

- Tekstin lukeminen ja käsittely
  - Keskittyminen sekä asiasisältöön että maantieteen kieleen
- Lukustrategiat

Käsitteisiin panostaminen

- Käsite eri kielillä
- Rakenne ja etymologia
  - Yhdyssanojen purkaminen
  - Sanan alkuperän käsittely
- Semanttiset yhteydet
  - Ylä-, ala- ja rinnakkaiskäsitteet
  - Vastakohdat
  - Käsitteen lähikäsitteet, mihin aihealueisiin liittyy
- Sanalistat/käsitekartat
- Ajan käyttäminen

Saavutettava puhe

- Selkokieliisyys
  - Helpot, tutut sanat ja lauserakenteet
    - Perusmuodot, yksikkö (vs. monikko), sivulause (vs. lauseenvastike)
  - Selkeä artikulaatio ja hitaampi puhe
- Toisto, toisella tavalla ilmaisu
- Esimerkit

Havainnollistaminen

- Geomedia
  - Kuvat ja videot
  - Kartat
  - Diagrammit
- Maastokäynnit
- Omat tuotokset

Toiminnalliset tehtävät

- Fyysinen aktiivisuus
- Sosiaalinen aktiivisuus
- Kognitiivinen aktiivisuus

Eri kielten käytön salliminen edistää kielitietoisuutta. Yksinkertaisuudessaan tämä voi tarkoittaa sitä, että opettajalta saa kysyä sanalle käännöstä esim. englanniksi, oppija voi itse selvittää sanalle vastineen omalla kielellään tai kysyä sitä samaa kieltä puhuvalta luokkatoverilta. Oppijat voivat myös hyödyntää pari- tai ryhmäkeskusteluissa omaa kieltään, jos useampi luokasta puhuu samaa kieltä. On kuitenkin tärkeää, että asiat tulevat opituiksi myös koulun opetuskielillä. Muiden kielten hyödyntäminen on tukikeino, joka samalla nostaa eri kielitaidot näkyviksi ja arvostetuiksi. Opettajan kannattaa ottaa selvää ryhmän osaamista kielistä ja kielitaidoista, jotta hän osaa ottaa ne huomioon opetuksessa.

Mainittujen keinojen toimivuutta edistää **yhteistyö ja auttaminen** oppijoiden kesken, oppijoiden ja opettajan kesken ja opettajien kesken. Avoin ja turvallinen ilmapiiri kannustaa myös kysymään, jos jokin asia tai sana jää epäselväksi, jolloin opettajankin on helpompi huomata haasteita aiheuttavat aiheet ja toteuttaa kielitietoista opetusta.

Materiaalivinkkejä

- [OPH](#): Kootusti linkkejä sivustoille, joiden avulla voi hyvin havainnollistaa opetusta.
- [Papunet.fi](#): laaja valikoima yksinkertaisia kuvia havainnollistamiseen
- [Kotimaisten kielten keskuksen sanakirjat](#): esim. etymologinen sanakirja sanojen alkuperän avaamiseen sekä suomi-somali-sanakirja
- [Selkokeskus](#): lisätietoa selkokielestä
- [Yle selkouutiset](#): uutisia lyhyesti ja selkokielellä
- [Tutkitusti.fi](#): kielitietoista oppimateriaalia: kielellisesti eritasoisia versioita tieteellisistä artikkeleista, esim. ilmastonmuutoksesta

Opettajien työpajoissa pohdittuja kielitietoisia keinoja

Yleisiä huomioita

- Kirjan läpikäynti, vaikeiden sanojen (ei vain käsitteiden!) tiedostaminen
- Pari-/ryhmädynamiikan merkitys
  - Yhteishenki, avunanto
- Tekoälyn hyödyntäminen
  - Erikieliset käännökset
  - Pedagogiset ideat
- Yhteistyö eri oppiaineiden välillä
  - Samat käsitteet eri oppiaineissa, miten selitetään muissa aineissa ja milloin?

Haastaviksi huomattuja sanoja/käsitteitä

- maisema	- kaasu
- hillitä, hillitseminen	- kasvihuone
- kiihtyä, voimistua, madaltua	- fossiilinen polttoaine
- saaste, päästö	- ilmakehä
- säteily	- ilmastonmuutos
- ravintoaineet, ravinteet	- ennaltaehkäisy
- pistekuormitus, hajakuormitus	- maa
- kiertokulku	- kallioperä, maaperä

Aihekohtaisia, kielitietoisia keinoja

Ilmastonmuutos

- Kasvihuonekaasujen päästölähteet selkeästi kuvassa
- Ydinkäsitteet haltuun
- Pantomiimi (julkisilla meno, tuulivoima jne.)

Jääkausi

- Johdantotunti aiheeseen
- Hiekkalaatikossa sulavat jääpalat, konkreettinen havainnollistava esimerkki (suppa)
- Geomedia (kuvat, videot, kartat, animaatiot)
- Kokoava moniste karttamerkein ja mittakaavan kanssa
- Hiidenkirnu: käsitteen purku
- Maastokäynnit

Maapallon rakenne

- Käsitekartta
- Litosfäärilaatat (mannerlaatat? < miksi ei mannerlaatat, käsitteen purku), mitä ja miksi
- Geomedia (kuvat, videot, valokuvat, kartat)
  - Rakenne (vaippa ym.)
  - Litosfäärilaattojen liikkeet
- Liikunnallisuus
  - Ryhmissä litosfäärilaattojen liikkeet

Maaperä, maannos, biomi

- Mikä on maa?
- Perustermien avaus (kallioperä, maaperä)
  - Miten maaperä syntyy? Miten kysyä oppilailta, mistä maaperä tulee?
- Ilmasto-, biomi- ja maannoskarttojen vertailu ja ihmisen toiminta

Planetaariset tuulet

- Paljon kuvia, joissa pikkuhiljaa lisää tietoa edellisten päälle
- Monisteessa numeroidut ilmiöt ja selitykset > kaverille selitys ilman muistiinpanoja
- Perustermit haltuun
- Tuulet nivoutuvat muihinkin teemoihin, samat asiat toistuvat ja otetaan esiin muissakin asiayhteyksissä